

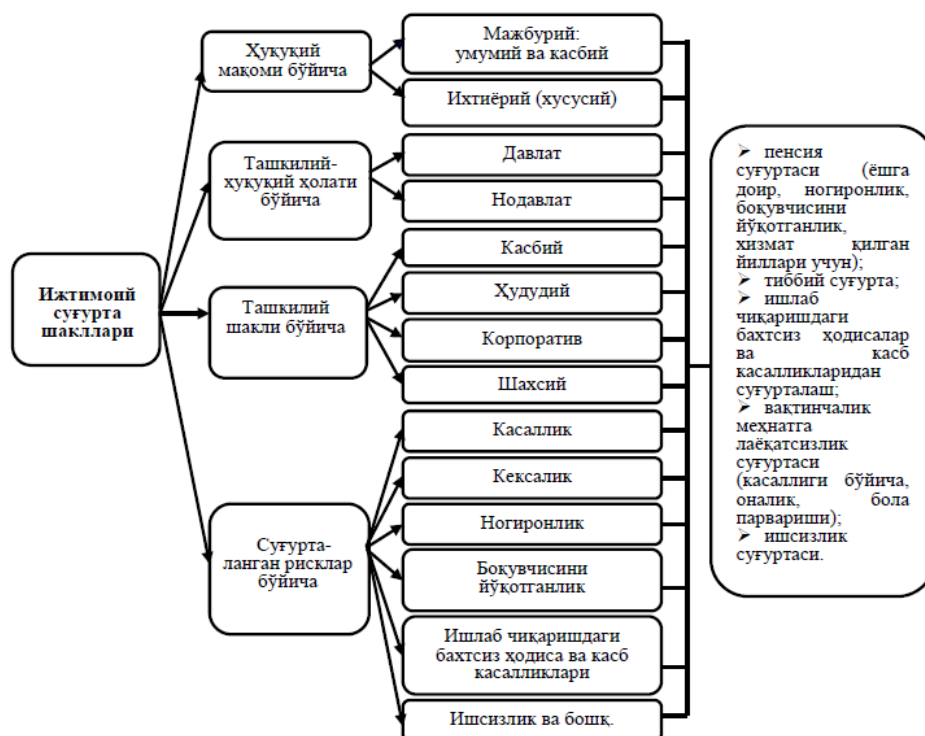
ИЖТИМОЙ СУҒУРТА ТИЗИМИНИ МОЛИЯЛАШТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11401544>

Бекназаров Зафаржон Эргашевич
ТДИУ Суғурта ва пенсия иши кафедраси
профессори, DSc.

Миллий ижтимоий суғурта тизимини шакллантириш мураккаб жараён бўлиб, у табиий равишда иш ҳақи, солиқ тизими, ижтимоий сиёсат ва меҳнат бозори ҳолати, амалдаги демографик вазият ва унинг истиқболи билан боғлиқ бўлади. Муаллиф фикрига кўра ижтимоий суғурта тизимини шаклланиши қатор омиллар, яъни пенсия ва бошқа суғурта тўловларини тарифи, ходимларни даволаш ва соғломлаштириш бўйича хизматлар сифати ва ҳажми билан боғланмас экан, мамлакатда самарали ижтимоий ҳимоя тизимини шакллантириш мураккаб кечади.

Ижтимоий хатарларни суғурта қилиш ҳар бир муайян даврда тўпланган маблағлар ҳажми суғурталовчилар олган мажбуриятларга мос келади. Тўловлар бериладиган нафақа билан тушумлар нисбатидан ошиб кетиши мумкин эмас. Ижтимоий хатарларни суғурталаш назарияси ва унинг асосида ўрнатиладиган қонун-қоидалар етарли даражада аниқлик билан қандай бир марталик тўловлар ёки даврий тўловлар амалга оширилиши мумкинлигини аниқлаш имконини беради.



1-расм. Ижтимоий суғуртанинг шакллари¹

1-расм маълумотларидан кўришим мумкинки, ижтимоий суғурта шакллари туркумларга бўлинади. Ижтимоий суғурта тизимидан амалга ошириладиган пенсия суғуртаси (ёшга доир пенсия ва нафақа, боқувчисини йўқотганлик бўйича пенсия ва нафақа, ногиронлик бўйича пенсия ва нафақа), тиббий суғурта, ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисалар ва касб касаллигидан суғурталаш, вақтинча меҳнатга қобилиятсизлик нафақаси (касаллик бўйича оналик, бола парвариши), ишсиздик нафақалари доимий тарзда ушбу қатлам вакиллари ижтимоий ҳимосини таъминлаб келмоқда.

¹ Олиб борилган тадқиқотлар натижасида муаллиф томонидан тайёрланган.

**2019-2023 йилларда давлат ижтимоий суғуртаси бўйича айрим турдаги
ижтимоий нафақалар миқдори ва ўзгариши (млн.сўм)²**

№	Кўрсаткичлар	2019 йил	2020 йил	2021 йил	2022 йил	2023 йил
1.	Дафн этиш учун нафақа	87618,7	101171,3	132400,0	139200,0	145142,0
2.	Бола туғилгани учун бир марталик нафақа	189,9	239,0	337,8	369,9	395,7
3.	Ҳомиладорлик ва туғиш учун нафақа (бюджет ташкилотлари учун)	263896,6	238992,5	342917,3	385000,0	428730,0
4.	Кам таъминланган оилаларга нафақа	80145,8	162172,0	212297,1	367517,7	521792,3
5.	14 ёшгача болалари бўлган кам таъминланган оилаларга нафақа	297525,0	441671,0	649503,0	1277220,8	2042032,4

Юқорида келтирилган жадвал маълумотларидан кўриш мумкинки, 2019-2023 йиллар давомида ижтимоий суғурта маблағлари ҳисобидан бериладиган нафақаларнинг миқдори ошиб бориш тенденциясига эга. Дафн маросими учун нафақа 2019 йилда 87618,7 млн.сўмни ташкил этган бўлса, 2023 йилга келиб, бу кўрсаткич 145142,0 млн.сўмни ташкил этди. Таҳлил қилганимизда ушбу нафақа миқдори 2023 йилда 1,6 баробарга ошганини кўришимиз мумкин. Бола туғилгани учун бир марталик нафақа 2018 йилда 189,9 млн.сўмни, 2023 йилда эса 395,7 млн.сўмни ташкил этган. Ушбу нафақанинг 2023 йилда 2,1 баробарга ўсган. Дафн маросими ва бола туғилганда бериладиган нафақаларни 2020 йилдан бошлаб маҳаллий бюджет харажатлари таркибига киритилган. Бюджет ташкилотларида ишловчи оналарга бериладиган ҳомиладорлик ва туғиш учун бериладиган нафақалар миқдори 2019 йилда 263896,6 млн.сўмни, 2023 йилда эса 428730,0 млн.сўмни ташкил этган. Бу фақатгина бюджет ташкилотларида

² Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт ва молия вазирлиги маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайёрланган.

ишловчи оналар учун берилган. Хусусий секторда ишлаётган оналар учун эса бу нафақа тўланмаган. Хусусий секторда ишлаётган аёлларни ижтимоий-иқтисодий жihatдан қўллаб-қувватлаш мақсадида 2022 йил учун давлат бюджетидан 200,0 млрд.сўм субсидия тўлаб бериш учун ажратилди. Кам таъминланган оилалар учун ажратиладиган нафақа 2019 йилда 80145,8 млн.сўмни ташкил этган бўлса, 2023 йилга келиб эса 521792,3 млн.сўмни ташкил этмоқда. Ушбу нафақа тури 2023 йилда 7,4 баробарга ошган. 14 ёшгача болалари бўлган кам таъминланган оилаларга нафақалар 2019 йилда 294666,8 млн.сўмни, 2023 йилда эса 2042032,4 млн.сўмни ташкил этмоқда. 2023 йилда бу кўрсаткич 6,5 баробарга ошганини кўрсатмоқда. Аҳолини камбағалликдан чиқариш бўйича ишлаб чиқиладиган чора-тадбирлар ўз самарасани бермоқда. Аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш бўйича олиб бориладиган оқилона сиёсатнинг ёрқин ифодасини кўришимиз мумкин.

Ижтимоий суғурта тизими орқали амалга ошириладиган ёшга доир нафақалари аҳолининг 38 фоизга яқини ва 65 ёшдан ошган қарияларнинг 85 фоизини қамраб олмоқда. Камбағал оилаларни моддий ёрдам билан қабраб олиш даражаси 29 фоизни ташкил этмоқда. Олиб борилган тадқиқот натижаларимизга кўра камбағал деб топилган хар учта шахслардан биттаси хар қандай ижтимоий ёрдамларни олмоқда. Пандемия ҳолатида, мамлакатимизда Совид-19 таъсирида вужудга келиши мумкин бўлган иқтисодий хавф-хатарларни олдини олиш мақсадида бир қатор ижтимоий ҳимоя чора-тадбирлари қабул қилинмоқда.

Соғлиқни сақлаш тизимидаги қўшимча харажатларни қоплаш ва ишсизликнинг ўсишига қарши курашиш учун қўшимча ресурслар билан биргаликда аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш бўйича қатор тадбирларни кенгайтириб, айниқса кичик ва микрофирмаларга солиқ имтиёзлари берилиши, ижтимоий ҳимояга муҳтож фуқароларни иш билан банд қилганда ижтимоий солиқ суммаларини қайтариб бериш каби давлат дастурлари ишлаб келмоқда. Пандемия даври бошлангандан ҳозирга қадар ҳукуматнинг ўндан ортиқ фармон ва қарорлари қабул қилинди ҳамда аҳоли турмуш даражасини

яхшилашга, иқтисодиётига қарийб 30 триллион сўм ёки ялпи ички маҳсулотнинг 5,9 фоизи миқдорида маблағлар ажратилди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Malikov T., Kobulov K. Models of market economy formation and Interaction of fiscal policy //International Journal of Economic Growth and Environmental Issues-ISSN. – С. 2321-6247.
2. Jumaniyazov, I., & Xaydarov, A. (2023). The importance of social insurance in social protection. *Science and Education*, 4(1), 1033–1043.
3. Sovereign wealth funds of the Republic of Uzbekistan in the post-pandemic period. (2023). *Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments*, 1(2), 355-372.
4. Mirza Qilichbayevich Sabirov, Ibromkhim Rustam ugli Gulomov, Inomjon To‘raevich Jumaniyazov, & Aybek Nazarbaevich Abdullaev. (2023). Relevance and Application of Compulsory Health Insurance in Republic of Uzbekistan. *Journal of Intellectual Property and Human Rights*, 2(11), 71–76.
5. Aybek Nazarbaevich Abdullaev, Shavkat Bayramovich Babaev, Mirza Qilichbayevich Sabirov, & Inomjon To‘raevich Jumaniyazov. (2024). TAX RELATIONS IN BUSINESS ENTITIES PROVIDING NON-STATE EDUCATIONAL SERVICES. *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 25, 123–134.

